

**JADIDLARLARNING O‘ZBEKISTONDAGI TA’LIM
TIZIMI BORASIDAGI ISLOHOTLARI**

Raximov Saidabbos Mirsharafovich

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi

Moddiy ta’minot kafedrasi boshlig‘i,

Xamidov Odil Irkinovich

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi

Moddiy ta’minot kafedrasi boshlig‘ining o‘rinbosari

Annotatsiya: Ushbu maqola jadidlar islohotining O‘zbekiston ta’lim tizimiga o‘zgartiruvchi ta’sirini o‘rganadi. Maqolada tarixiy ma’lumotlar va adabiyotlarni tahlil qilib, jadidlar qo‘llagan uslublar, erishilgan natijalar haqida so‘z boradi va zamonaviy ta’lim manzarasini yanada takomillashtirish bo‘yicha takliflar bilan yakunlanadi.

Kalit so‘zlar: Jadidlar, O‘zbekiston ta’lim tizimi, islohotlar, zamonaviy maktablar.

O‘zbekiston boy madaniy va tarixiy merosga ega bo‘lib, uning ta’lim tizimi yillar davomida sezilarli o‘zgarishlarni boshidan kechirdi. Ushbu maqolada XIX-asr oxiri va XX-asr boshlarida Markaziy Osiyodagi ilg‘or islom intellektual harakati bo‘lgan jadidlar tomonidan boshlangan islohotlar va ularning O‘zbekiston ta’lim tizimiga ta’siri haqida so‘z boradi.

Jadidlar islohoti mazmunini tushunish uchun tarixiy va ilmiy adabiyotlarni chuqur o‘rganish zarur. Jadidlar an’anaviy islom ta’limotlari va zamonaviy bilimlar o‘rtasidagi muvozanatni saqlash tarafdori bo‘lgan modernizatsiya tarafdorlari edi. Ismoil Gasprinskiy kabi ta’lim mutafakkirlari ta’sirida ular yanada inklyuziv va ilg‘or ta’lim tizimini yaratishni maqsad qilganlar.

Jadidlar Turkiston xalqlarining bilimsizlik va jaholat iskanjasida qashshoq hayot kechirayotganlarining ijtimoiy iqtisodiy, siyosiy-ma’rifiy sabablarini aniqlashga intilganlar. Va mamlakatdagi qoloqlik va qashshoqlikning asosiy sababi ilmsizlik va erksizlikdir degan xulosaga kelganlar. Shunga ko‘ra mehnatkash ommani ma’rifat egallashga, ilm olishga, hurriyatga chaqirganlar. Jadidlar eng qaltis paytlarda ham jabrdiyda xalqni himoya qilishdan qaytmadilar. Mustaqillik uchun turli shakllarda izchil kurash olib bordilar. Tarixiy ma’lumotlarni o‘rganish jadidlarni islohotlar boshlashiga turtki bo‘lgan shart-sharoitlar haqida tushuncha beradi. O‘z davrida O‘rta Osiyoda ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar ro‘y berayotgan edi, jadidlar ta’limni shaxs va jamiyat imkoniyatlarini kengaytirish quroli deb bilganlar. An’anaviy madrasa tizimi keng tarqalgan bo‘lib, jadidlar uni yangilashga intilib, fan, texnika va amaliy ko‘nikmalarni o‘quv dasturiga kiritdilar.

Jadidlar ta'lim-tarbiya islohotini amalga oshirishda turli usullardan foydalanganlar. Ular fan, adabiyot va chet tillarini o'z ichiga olgan yanada xilma-xil o'quv dasturlarini taklif qiladigan "maktab" deb nomlangan yangi maktablarni tashkil etdilar. Bundan tashqari, ular turkiy tildan foydalanishni targ'ib qilib, mahalliy aholi uchun ta'limni yanada qulayroq qilishdi. Jadidlar tanqidiy fikrlashga urg'u berib, o'quvchilarni ma'lumotlarni so'roq qilishga va tahlil qilishga undadilar.

Jadidlar Markaziy Osiyoda, xususan, XIX-asr oxiri va XX-asr boshlarida islom ta'limini modernizatsiya qilish, ijtimoiy-ma'rifiy islohotlarni ilgari surishni maqsad qilgan islohotchilik harakati edi. Jadidchilik harakati O'zbekiston bilan alohida bog'lanmagan bo'lsa-da, kengroq O'rta Osiyo mintaqasiga, jumladan, keyinchalik O'zbekiston tarkibiga kirgan hududlarga ham ta'sir ko'rsatdi.

Quyida jadidchilik islohotlarining umumiy jihatlari va ularning O'zbekiston ta'lim tizimiga ta'siri mumkin:

•O'quv dasturlarini modernizatsiya qilish:

- Jadidlar diniy va dunyoviy fanlarni o'z ichiga olgan zamonaviy va amaliy o'quv dasturini ilgari surdilar.

- An'anaviy islomshunoslik bilan bir qatorda fan, matematika, adabiyot, chet tillariga ham e'tibor qaratildi.

•Til islohoti:

- Jadidlar diniy ta'limda arab va fors tillarining keng qo'llanishidan voz kechib, mahalliy tillardan ma'rifiy maqsadlarda foydalanishni qo'llab-quvvatladilar.

- O'zbekistonda bu maktablarda o'zbek tilini qo'llashga turtki bo'lishi mumkin edi.

•Qizlarning ta'limga jalb etilishi:

- Jadidlar an'anaviy gender me'yorlariga qarshi chiqib, qizlarning ta'lim olishini targ'ib qilishda ilg'or edilar.

- Islohotlar O'zbekistonda qizlarning ta'lim olish imkoniyatini oshirishga olib kelgan bo'lishi mumkin.

•O'qituvchilar malakasini oshirish:

- Jadidlar zamonaviy va barkamol ta'lim-tarbiya berishga qodir bo'lgan bilimdon o'qituvchilarning muhimligini ta'kidlaganlar.

- Bu O'zbekistonda o'qituvchilarning tayyorgarligi va malakasiga ta'sir qilishi mumkin edi.

•Dunyoviy ta'limni rivojlantirish:

- Jadidlar diniy va dunyoviy bilimlarni mutanosiblashtirishni, yanada mutanosib va har tomonlama ta'limni targ'ib qilishni maqsad qilganlar.

- O'zbekistonda bu dunyoviylashgan ta'lim tizimining rivojlanishiga ta'sir qilgan bo'lishi mumkin.

•O‘qitishning yangi usullarini joriy etish:

– Jadidlar o‘qitishning innovatsion usullarini joriy etdilar, eslab yodlashdan uzoqlashdilar va tanqidiy fikrlashga undadilar.

- Bunday islohotlar O‘zbekistondagi ta‘lim metodologiyasiga ta‘sir qilgan bo‘lishi mumkin.

Shuni ta‘kidlash kerakki, jadidchilik harakati kengroq tarixiy va madaniy kontekstning bir qismi bo‘lib, uning ta‘siri mintaqalar bo‘ylab har xil bo‘lishi mumkin. Qolaversa, O‘zbekiston zamonaviy milliy davlat sifatida sovet va postsovet davrida turli ta‘lim islohotlarini amalga oshirdi, bu esa hozirgi ta‘lim tizimini ham shakllantirgan bo‘lishi mumkin.

Jadidlar islohotining O‘zbekiston ta‘lim tizimiga ta‘siri chuqur bo‘ldi. Zamonaviy ta‘lim usullari va kengroq o‘quv dasturining joriy etilishi aholining intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga yordam berdi. Tanqidiy fikrlash va amaliy ko‘nikmalarga e‘tibor yanada dinamik va moslashuvchan ishchi kuchi uchun asos yaratdi. Turkiy tilning ta‘limda qo‘llanilishi ham madaniy o‘zlikni anglashni yanada kuchaytirdi.

Xulosa va takliflar:

Jadidlar islohotlari O‘zbekistonda ta‘lim tizimini shakllantirishda, an‘ana va zamonaviylik o‘rtasidagi tafovutni bartaraf etishda hal qiluvchi rol o‘ynadi. Ularning sa‘y-harakatlari merosi jamiyat taraqqiyotining katalizatori sifatida ta‘limga doimiy e‘tibor berishda yaqqol namoyon bo‘ladi. O‘zbekiston olg‘a siljib borar ekan, jadidlar qo‘ygan poydevorga tayanish va ta‘lim sohasidagi zamonaviy muammolarni hal etish zarur.

Jadidlar islohotlarining ijobiy ta‘sirini e‘tirof etgan holda, ta‘lim tizimini doimiy ravishda baholash va jamiyatning o‘zgaruvchan ehtiyojlarini qondirishga moslashtirish muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilar malakasini oshirish, infratuzilma va o‘quv dasturlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan sarmoyalar ta‘lim sifatini yanada oshirishi mumkin. Bundan tashqari, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va texnologik yutuqlarni qamrab olish O‘zbekistonda ta‘lim tizimining uzluksiz o‘sishi va rivojlanishiga hissa qo‘shishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston tarixi:Yangi nigoh. Jadidlar harakatidan milliy mustaqillikka qadar.1-3 betlar.
2. “Jadidlar” Maxmudxoja Behbudiy .Yoshlar nashriyot uyi, Toshkent -2022.
3. Baldauf Ingeborg. “XX asr O‘zbek adabiyotiga chizgilar”-Toshkent, Manaviyat 2001.
4. Alimova D, Rashidova D ‘Maxmudxo‘ja Behbudiy va uning tarixiy tafakkuri.- Toshkent Akademiya 1999.
5. Abdulla AVLONIY ‘‘Turkiy GULISTON yohud ahloq’’(nashrga tayyorlovchi M.Maxsumov) Toshkent, O‘qituvchi, 1992.
6. “Jadidlar” Abdulla Avloniy. Yoshlar nashriyot uyi, Toshkent -2022.
7. Oblomurodov N, Hazratqulov A va boshqalar. O‘zbekiston tarixi. (o‘quv qo‘llanma)T .2011.